

חייז לו. זרס אין הכרח לומר כן, דאפשר דפליגי זהא דאיתא צ"מ [פב.] מניין לזע"ח שקונה משכון וכו', וכ' רש"י ז"ל שקונה משכון לכל מילי להחייז צאונסין. ושמעתי זשם הגאון האמיתי ר"ח ז"ל להסביר דעת רש"י בזה"ל: אין דעם משכון ליגט דער חוב, ממילא כשנאצד המשכון נאצד החוב ע"כ חייז צאונסין ע"כ. והנה הרמז"ס ס"ל דאין צע"ח קונה משכון ואינו מחויב רק בגניבה ואצידה ולא צאונסין ע"י צפ"י מהל' שכירות הל"א, והראצ"ד חולק שם וסובר דצע"ח קונה משכון וחייז צאונסין, מעתה י"ל דהרמז"ס לשיטתו מחמת דס"ל דאין צע"ח קונה משכון ע"כ כשחוטף

המשכון ואין צהמשכון החוב שלו, וכשחטף המשכון חטף דזר שאינו שלו ע"כ סבירא ליה דהוי גזלן, והראצ"ד דסובר דצעל חוב קונה משכון וצמשכון נמלא החוב שלו כדעת רש"י הנ"ל, על כן סבירא ליה דאס חטף המשכון חטף את שלו משום הכי לא הוי גזלן ויהיה מדוקדק לשון הרמז"ס דכתב שם "הרי זה גזלן אף על פי שחייז לו" ע"כ, ולא אמר אף על פי שהמשכון שלו, דהא הרמז"ס סבירא ליה דגזלן הוא על מעשה גזילה כנ"ל אס כן יהיה יותר רצותא, אלא ודאי כאמור דאינו שלו [ובגוף הדבר ע"י שבועות מג: באבד המשכון דפליגי בזה]*.

סופרי שמעון

לגבי הנכרי הוא גזילה אע"פ שליכא שיעור גזילה לגבי ישראל והוי כעין חצי שיעור דאינו גזילה לגבי ישראל רק בנכרי, גם אם נאמר כדעת כמה ראשונים דיש בעלים באסור"ג, הרי הוא גזול מישראל הבעלות אע"פ שבערך הממון לאו כלום הוא.

גם נראה דאפילו למ"ד גזל עכו"ם אסור מן התורה מ"מ לחמסו מותר לכו"ע מה"ת. והיינו טעמא לפ"מ שחידש הצפנת פענח [והביאו הג"ר מיכל הכהן האלענדער ז"ל בספר אמרי כהן ריש סי' י"ג עיי"ש] דאין לעכו"ם בחפץ שלו רק דין ממון ולא בגוף החפץ, נמצא אם הישראל נותן לו ממון מותר ליקח ממנו החפץ שלו בע"כ. ומה גם לישראל מותר לקיים (במה שחמסו) איזה מצוה ואין בזה גדר מצוה הבא בעבירה, ע"י מג"א סי' תרל"ז סק"ג וע' כתב סופר עמ"ס סוכה בסוגיא מצוה הבאה בעבירה אות ב' מ"ש ע"ד מג"א אלו, ואם חמס בהמה והקדישה או אתרוג וכדומה מותר לכתחילה לצאת בו כן נלפענ"ד.

ובקצות החושן סי' ל"ד סק"ג סובר דגונב מן הגנב לא נקרא גנב, ובשו"ת שואל ומשיב ח"ד סי' צ"ד חולק עליו, וגם זה תליא בהא דקמן.

ועוד איתא לקמן [לה:] א"ר חנינא בר פפא כל הנהגה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו גזול להקב"ה וכו', וכתב רש"י: גזול להקב"ה את ברכתו. והנה זה ודאי דאינו מזיק

• אם בדבר האסור בהנאה יש איסור גנבה וגזלה * הנה אם מותר לגזול ולגנוב דבר האסור בהנאה, נמי תליא בחקירה הנ"ל, דאם האיסור הוא מטעם הפסד, בזה אין הפסד לבעל החפץ, אבל אם מטעם מדה מגונה הרי יש כאן מעשה גניבה וגזילה ואסור, אך אפשר דראוי לחולה שיש בו סכנה. אך התוס' בפסחים [מו:] ד"ה רבה, כתבו דחולה שיש בו סכנה לא שכיח כלל, אמנם לגזול איסור"ג מחולה שיש בו סכנה מסתבר דאסור, וכן מסומא לר' יהודה ב"ק [פז.] דפוטר מכל המצוות (להסוברים דגם מאיסורים אינו מוזהר) מ"מ איסור דרבנן איכא עליו א"כ שוב מקרי אינו ראוי לו. אמנם ע"י בתוס' מגילה [כד.] בד"ה מי, כתבו דהא דסומא חייב במצוות מדרבנן הוא מפני שלא יהיה נראה כנכרי, א"כ לפי"ז די לו במה שנאמר דאסור לאכלו אבל ליהנות ממנו מותר, דכבר אינו נראה כנכרי ואין סיבה לאסור בהנאה, ע"כ איכא איסור וחייב בגזילתו. ויש לעיין איך נידון אם נתפא החולה אחר הגזילה ואיסור הנאה אסור לו, אם נאמר דנתחדש האיסור"ג ממילא אין הגזלן עובר כלל ואינו חייב להחזירו דאיסור"ג הוא, או נאמר דגם בזה אמרינן דאזלינן בתר שעת הגזילה ואז עבר על הגזילה דגזל דבר שהיה ראוי לגזול, וצ"ע כעת.

ולכאורה נראה דמותר לנכרי לגזול מישראל דבר שאסור בהנאה דהא אינו מפסיד לישראל כלום, ועכו"ם אינו מצווה שלא לעשות מידה מגונה. אמנם אפשר כיון דאין שיעור בבן נח שוב אפשר דמצווה גם באיכות על הגזילה דהרי סוף סוף

סופרי שמעון

(כביכול) להקב"ה ומ"מ יש בזה ענין גזל, ולקמן הבאתי להכונה לגזל ממש דאם אכל מצה בלא ברכה נידון כאילו גזל ואינו יוצא מצות מצה.

ובדברנו י"ל בהא דאיתא בקונטרס הספיקות ובתומים בקונט' קיצור תקפו כהן, בהא דספק איסור לחומרא ובספק ממונא אזלינן לקולא לנתבע ולא אמרינן דספק איסורא דלא תגזול לחומרא, ותי' א"כ למה יהבינא ליה לחבריה דאף הוא מכניס עצמו לספק גזילה, ותי' זה דחוק וכו', ולפי האמור אפשר דבכעין זה אם הנתבע יחזיר לתובע יכשילו בספק גזל שוב ליכא המצוה שישוב לו ואינו עובר עי"ז, וצ"ע דיציל את עצמו מספק גזל, אמנם השבה היא לטובת הנגזל.

• אפשר לומר דפליגי חז"ל במהות איסור גזלה

ובגוף החקירה הנ"ל אם איסור גזילה הוא מטעם מזיק או מטעם מידה מגונה, י"ל דבזה מחולקים בתמורה [כז:]: אם לכתחילה מחללים הקדש שוה מנה על פרוטה, דעת שמואל הוא דאפילו לכתחילה מותר להונות את הקדש, ורבי סובר דאסור. היינו דעיקר איסור זה אינו אלא מטעם דאסור להזיק את חבריו ממילא אין הנאה להקדש שוב שפיר יכולין לפדות אפילו לכתחילה דאין שום סיבה לאסור, אבל רבי ס"ל דיש בזה ענין דעושה מידה מגונה א"כ אין לחלק בין חול להקדש, משו"ה אסור להונות את הקדש כאינו הקדש, ועי' בערכין כ"ט ובפסקי התוס' בחולין ריש פ' ראשית הגז ובתוס' ב"מ כ"ז ד"ה ומר, ובספר לקח טוב כלל ה'.

ויעקב אבינו כנראה ס"ל כדעת רב הונא כאן, דעשה ערמה בצאן לבן דעמד בזה ברמב"ן [בראשית ל' ל"ז] היינו לבן רימה את יעקב כל כך עד שאמר לו יעקב ותחלף את משכורתי עשרת מונים, אמנם אין ראיה דאיתא במדרש שיר השירים פ"א י"ז דהקב"ה עשה ניסים ברהטים ליעקב אבינו. ובאור החיים הק' שם כ' מפני שלבן הסיר כל עקוד וכל חום וכו' למנוע לידת עקודים וכו' התחכם יעקב אע"ה באופן אחר, ועוד שהרי יש כאן איסור מצד שני דהיינו הלאו דלא תחנם ואסור לוותר, כן נלפע"ד, וצ"ע דהא אסור ליהנות ממעשה ניסים.

• גנבה וגזלה בפחות משהו פרוטה — תליא בהנ"ל דבחקירה הנ"ל נמי תליא אי איכא איסור בגונב או גזל פחות משהו פרוטה, דבפחות משו"פ אדם מוחל [ע"ז דף ע"א ועוד]. דעת הרמב"ם דחצי שיעור בגניבה וגזילה אסור מה"ת, בפ"א מהל' גניבה הל"ג, עיי"ש במ"מ. ומתוס' קדושין [מ:]: ד"ה ויש, נראה דמסתפקי בזה עיי"ש, דאם נאמר דאיסור גניבה וגזילה הוא מטעם מידה מגונה שגנב בחשאי כדרך שגונבים דלא יראה לשום אדם, אז אין שום נפק"מ כמה הוא גונב דמעשה הגניבה אסורה, א"כ בכל סכום שגונב הוא עובר, אבל אי מטעם מזיק ומפסיד לחבירו אז בפחות משו"פ שיש מחילה אין איסור. וכן יהיה נפק"מ בגונב מן הגנב [כמ"ש לעיל] וכן בגונב מן הקטן דאין לו קנין [עי' גיטין נ"ט] דאפי' דעת אחרת מקנה אותו נמי אינו קונה אלא מדרבנן עי' רש"י סוכה מ"ו וכן סברי רוב הפוסקים, ממילא לדעת הרמב"ם דאיסור גניבה היא מטעם מדה מגונה שמוטל עליו שלא יגנוב כמבואר בארוכה, אין נפק"מ ממי גנב לרבות נכרי וקטן.

אגב אציין כאן מה שראיתי בספר משך חכמה [ויקרא י"ט ל"ה] לפרש הפ' לא תעשו עול במשפט במדה ומשקל וגו', ויתכן הכונה אף אם תדעו דפלוני הקונה ממך גזל מאיתך או חייב לך, אל תעשה לו עול במשקל ליטול המגיע לך אף שזהו במשפט שמן הדין מגיע לך המעות עכ"ל. כתב כן בפשיטות, ולפי האמור יש לדון בזה ותליא בפירושו דלא תגנוב כנ"ל (אמנם אפשר אם נוגע למשפט ומשקל שאני והוא כעין מה שהבאתי לעיל משבועות ל"א).

והנה בצוואת הגה"ק מליסא זצ"ל שנדפסה בס' נחלת יעקב, כ' שם באות י"ט וז"ל: ובאם שיבא ממון חברו לידכם בלתי ידיעתו ויהי' לכם תביעת ממון עליו אל תאמרו הואיל ובא לידנו בחזקנו וכו' והרי אחז"ל גבי ר"ה וכו' וחשבו לו רבנן עון משום דלא הודיעו, ע"כ תו"ד הגאון חו"ד. והגיה שם נכדו הגר"א תאומים בעל חסד לאברהם בזה"ל: מדברי רבנו ז"ל נראה כי לחומרא בעלמא הזהיר אותנו בזה וחתר למצוא רא"י מרב הונא, והנה לפנינו תלמוד ערוך בב"ק [כז:]: בן בג בג אומר אל תכנס לחצר חברך ליטול שלך שלא ברשות, והאריך בזה, עיי"ש. והנה כבר כתבתי לעיל דהא דבן בג בג הוא חשש מדרבנן, וממילא ל"ק על הגאון בעל חו"ד זצ"ל.

סופרי שמעון

מדה מגונה א"כ אם השיב ע"י כפיה לא תיקן עיוולתו דאדרבה הוא עומד במרדו, ולא תיקן כלום, ואם העבירה היא משום הפסד הנגזל אז מסתבר דאם הנפסד קיבל את שלו ואין לו שום נפק"מ איך באה הגזילה לידו ושפיר מקיים מצות השבה.

בחדושי רעק"א ז"ל ב"מ [ל]. הביא קושית הנמוק"י למה לן לומר דאם מצא אבידה בבית הקברות שאין לו ליטמא אע"ג דאיכא עשה דהשב תשיבם וכו' ודחי העשה לל"ת דלא יטמא, הא לא הוי בעידנא ואינו דוחה, וכ' הגרעק"א ז"ל: ושמעתי אומרים וכו' דמיירי בנאבד החפץ מיד השואל והמשאל בעל החפץ מצא חפץ זה בביה"ק דמיד שהגביהו נפטר השואל מתשלומים והוי השבה ודפח"ח עכ"ל. מדבריו אנו למדים דאע"ג דהוא לא השיב מ"מ כיון שבא החפץ ליד המשאל נחשב דהשואל קיים המצוה אע"פ שהוא לא השיב דעיקר בעינן שבא ליד המשאל ולא בעי מעשה השבה, ויש להעיר מהא דאיתא ב"ק [קח:] הגוזל את אביו ונשבע לו ומת הרי"ז משלם קרן חומש ואשם לבניו או לאחיו, וכ' רש"י ז"ל אע"ג דנפלה ירושה קמיה דהאיך בעי למיעבד השבה ואין מעכב אפי' כנגד חלקו, עכ"ל. הרי דבעי מעשה השבה אע"ג דלא ירויח מי שהוא ע"י השבה זו ואם לא ישיב לא יפסיד מי שהוא מ"מ בעינן השבה וצ"ל דשאני השבה זו דכבר נתחייב בהשבה בעוד שהיה אביו קיים.

• ישוב ירושלמי תמוה בקידושין

ועיינתי בירושלמי קדושין פ"ב סוף הל"א, וז"ל: חטף הסלע מידה ונתנו לה ובשעת המתנה א"ל הרי את מקודשת הרי"ז מקודשת, במה קידשה ר' חגי בשם ר' פדת רוצה היא שתהיה מקודשת לו ויהא חייב לה סלע, אמר ר' יוסי אילו איתמר כלי יאות, סלע דרכה להתחלף, ע"כ. ועי' קרבן העדה מ"ש לחלק בין סלע לכלי [ובפני משה פי' בדרך אחרת לגמרי, עיי"ש]. ולפי האמור אפשר להבין דבכלי אם מקדשה בה יש ביטול השבה מעליא, אבל בסלע אין המצוה שיחזיר הסלע שגזל ממש דהכל אחד הם ויכול לקיים מצות השבה בסלע אחר, ואיכא רבנותא בכלי, ועי' בר"ן סוף פ"ב דקדושין [דף כ"ב ע"ב מדפי הרי"ף] שהביא הירושלמי הנ"ל בקיצור, ועי' מ"ש שם בזה. ונראה דמחלוקת הבבלי והירושלמי תלוי בהנ"ל דאם צריך מעשה השבה כדי לקיים

ובאם גזל משני בני אדם שוה פרוטה, תליא בספק דקמן ועי' ב"מ [כו:] שותפים שאבדו שו"פ אין מצוה להשיב, ויש לחלק דבחצי פרוטה לא יקיים המצוה וצ"ע, ועי' בכתובות [מו.] בעי ר' ירמ' שכר שניהם בפרוטה מאי וכו', ועי' בזבחים [לא.] בעי ר' אשי חישב לאכול כזית בשני בני אדם מהו בתר מחשבתו אזלינן ואיכא שיעורא או בתר אוכלין אזלינן וליכא שיעור, והיינו אם דנים בפועל דגורם להאיסור, או בנפעל ודומה קצת להא דקמן אם דנים בגזלן או בנגזל. ועי' בפתחי תשובה חו"מ סי' ר' סק"א דכ' להסתפק בשנים שתבעו מאיש אחד שחייב ממון לשותפות שוה פרוטה אי ב"ד נזקקין להם מי אמרינן כיון דלאחד אינו חייב אלא חצי פרוטה אין נזקקין להם, או דילמא שאני הכא דממון אחד הוא ועסק השותפות כחד גברא היא חשיבא, עיי"ש.

• אם נתן הגזלה בתורת מתנה — האם קיים מצות השבה בזה

כן יש להסתפק בהחזיר הגזלה אבל אמר אני נותן לך במתנה והנגזל קבלה בתורת כן. השאלה היא, איך דנים לפי הגזלן או הנגזל ג"כ תלוי בהנ"ל, גם י"ל דלא קיים המצוה דבדיני ממונות מעכב הכונה, עי' ב"מ [כו:] אמר רבא ראה סלע שנפל וכו' מתנה הוא דיהיב לי', ועי' בתוס' שם משמע קצת כשנותן לו בתורת מתנה לא קיים המצוה דהשבה ועי' בנדרים [כה.] בקניא דרבא דקושטא קמשתבע, ודנים בהנותן אע"ג דהמקבל לא ידע, וא"כ אפשר דנגנב ונגזל נמי כן. ועי' חגיגה [ט.] ברש"י ד"ה יכול דיכול להחזיר דמי גניבתו לבעלים ויהא מתוקן מן החטא, ור"ע הנ"ל הולך לשיטתו דס"ל בב"מ [מ:] הגונב טלה מן העדר סלע מן הכיס למקום שגנב יחזיר דברי ר' ישמעאל, ור"ע אומר צריך דעת בעלים, ואע"ג דהוא מחזיר מ"מ בעי שיגיע ליד הנגזל, ור"י סובר דאין צריך לזה ודי בדעת המחזיר ולא בעי דעת המוחזר ולא בעינן שיגיע ליד הנגזל, ועי' בתוס' ב"ק [קח:] בד"ה לזה שכתבו: מיהו נראה דלא חשיב הכא מה שמחזיר להם כאילו ניתן להם.

• אם השיב רק ע"י כפיה

ובקצות החושן סי' ל"ד סק"ב דן באם השיב גזילה ע"י כפיה אי מהני, ונראה דלפי הנ"ל דאם העבירה היא משום

סופרי שמעון

מת בעונו וכו' עכ"ל. משמע מזה דאם יהיה לו בטחון שיהיה בידו לקיים מחשבותיו ויתן לעני אז יש היתר לעבור על המצוות כדי שיעשה צדקה ודבר טוב, ותמה אקרא דהא ע"ז נאמר בוצע ברך נאץ ה', עי' ב"ק [צד]. ואיך אפשר שיעבור על התורה כדי שיעשה דבר טוב דהא בודאי מצוה הבא בעבירה היא.

• דיון בענין לעשות עבירה כדי לקיים מצוה או כמה מצות

ואגב אם מותר לעשות עבירה כדי לקיים מצוה אחרת, יש להעיר מכמה מקומות. וז"ל הירושלמי שקלים [פ"ו הל"ג]: בעון קומי רבי אילא לא היה שם לחם הפנים מהו להניחו לשבת הבאה, אמר לון כתיב ונתת על השלחן לחם הפנים לפני תמיד, אפילו כמה ימים, ע"כ, [כן היא גירסת הגר"א]. הרי מכאן דעוברים על כמה מ"ע כדי לקיים עשה אחת, דסילוק הלחם והבזיכין, והקטרת הבזיכין, ואכילת לחם הפנים הם ג' מ"ע, והם נדחים כדי שיקיים מ"ע אחת שיהיה הלחם הפנים שם תמיד, א"כ אין זר לומר דבכל המצוות הדין כן. אמנם עיין ברש"י ז"ל ביומא [כא]. דחולק דס"ל דאם יפסל הלחם הפנים השלחן עומד ריקם עד לשבת הבאה, ואולי פסול שאני. וגם הראיה מהירושלמי הנ"ל יש לדחות, דאפשר דס"ל דעל הג' מ"ע עוברים רק במקום שאפשר משא"כ במקום דאין לחם הפנים אחר אינו עובר. וגם נוכל לומר דדעת הירושלמי דהעשה דתמיד הוא עשה בלי הפסק דהמצוה היא כל השבוע, ממילא עדיפא מהג' מ"ע הנ"ל, ומה גם שהיא בשב ואל תעשה.

• אפשר לומר דמצוה תמידית הו"ל כמצוה דרבים ועוד נוכל לומר בזה דכשם שמצוה דרבים חמירא ודוחה מצוה דיחיד, כן נאמר מצוה דהיא תמיד שהוא רבים בזמן (במקום אחר חדשתי דכשמבטל מצוה דקרבן תמיד איכא פגם לכל הקרבנות דתמיד שיביאו אחריו שהקריב) וכבר הבאתי בשם המהר"ל דכמו שיש צירוף בין בני אדם כן יש צירוף בהזמן שיהיה מצורף כאחד [וע' בזה בלקח טוב כלל ט"ז באורך], ואלימי ודוחה מצוה שאין לה צירוף הזמן דהוא כמצוה יחידית, כן מסתבר. דמיון לזה איתא במנחות [מח.]: שחט ד' כבשים על ב' חלות מושך שנים מהם וזורק דמן שלא לשמן שאם אי אתה אומר כן הפסדת

מצות והשיב או דסגי במה שאינו חייב, אולם אפשר לומר דהא מה שקנתה אשה קנה בעלה ממילא אין צריך לשלם, דהפוכי מטרטא למה לי [כתובות קי]. וצ"ע מגמ' ב"ק הנ"ל. ובא לפני ס' נזר הקודש וראיתי שם בחלק אה"ע סי' ל"ד בדף קמ"ח ע"א הביא את הירושלמי הנ"ל וכתב וז"ל: הירושלמי תמוה וכו' ומחלק בין סלע לכלי, ונפלאתי שלא הרגישו המפרשים בזה וכו' ע"כ. כנראה נעלם ממנו במחכ"ת שהוא ג"כ לא הרגיש דהא דשו בדברי הירושלמי כנ"ל.

• ישוב סתירות בפוסקים לענין גנבת וגזלת העכו"ם

ואם נאמר דמעשה הגניבה והגזילה בעצמה אסרה תורה, נבין ליישב הסתירה בין הא דנאמר בבאר הגולה בשו"ע חו"מ רל"א או' ב' בשם התנא דב"א וז"ל: מעשה באחד שסיפר לי שעשה עולה לעכו"ם במדידת התמרים שמכר לו ואח"כ קנה בכל המעות שמן ונקרע הכד ונשפך השמן ואמרתי ברוך המקום שאין לפניו משא פנים הכתוב אומר לא תעשוק את רעך ולא תגזול וגזל העכו"ם אסור, עכ"ל. ועי' עוד בתנב"א רבה פ' כ"ח גונב מן הגוי לסוף גונב מישראל וכו', ועי' ברמב"ם פ"ז מהל' גניבה הל"ח ופי"ח מהלכות מכירה הל"א ובשו"ע חו"מ רכ"א ובספר חסידים סי' נ"א וסי' תרס"א ותתע"ד ותתר"פ, וסמ"ג ל"ת רל"א תתל"א, נאמר דאסור לעשות מעשה גניבה, וכן אמר שמואל בחולין [צד]: אסור לגנוב דעת הבריות אפילו דעתו של עכו"ם. והנה לעומת זה נפסק בשו"ע חו"מ סי' שמ"ח ס"ב דטעות גוי מותר אם טעה מעצמו וזה ההיפך ממה שנזכר למעלה, ולפי"ד י"ל דהאיסור ע"י מעשה בלבד, אבל אם אין מעשה גניבה אז מותר דלא עשה כלום, וליכא בזה מידה מגונה דהוא בשוא"ת התירו חז"ל הרבה דברים, וזה בכלל.

עוד ראיתי בס' חסידים [סי' ל"א]: אמת ויציב הוא כי אין לנו לעבור על מצות בוראנו אפילו על אחת מן הקטנות במלוא בית זהב וכסף, ואם יאמר האדם אעבור על מצוות ומכספי וזהב אשר יתנו לי בזה אקיים את המצוות החמורות אפרנס עניים אכניס אורחים אעשה כמה וכמה טובות, הנה זה מחשבת הבל כי שמא אחר העבירה ימות וכו' וגם אם לא יאבד הממון ברגע הקטן נמצא

סופרי שמעון

ניתנה לישראל שלא נעשה הפסד לישראל, והחכ"צ סובר דעיקר האיסור דגניבה הוא שלא נעשה מעשה גניבה מטעם מידה מגונה כנ"ל ממילא גם מעכו"ם אסור לגנוב כי עצם המעשה הוא מגונה.

וניישוב כעת את השגות החכ"צ שהשיג שם על המהרש"ל, ונתחיל במה דסיים, וז"ל שם: ואף מ"ד גזל עכו"ם מותר נמי הוי תיובתא דמהרש"ל, דהא איצטריך לדידיה רעך למישרי גזל עכו"ם, ואי כדברי המהרש"ל דלא ניתנה תורה אלא לישראל וכו' רעך למה לי הא ממילא ידעינן ליה, אלא ודאי אין זו סברא, עכ"ל. ולפי האמור יתיישב היטב, דאי לאו הפסוק רעך הוי אמינא דלאו דלא תגזול הוא כדס"ל לחכ"צ שלא נעשה מעשים מכוערים ע"י הגזילה כמוש"כ, ממילא הלאו דלא תגנובו קאי גם על עכו"ם כמו על ישראל דהרי התורה אסרה את עצם מעשה הגניבה, ע"כ בעינן הקרא רעך להוציא עכו"ם. והשתא דאנו יודעים דלא תגזול קאי רק על ישראל, ממילא אנו למדים מזה דלא תגנובו הוא לא מטעם מידה מגונה אלא שלא נעשה עול בגזילה, ולא זו ליתא בעכו"ם דהתורה מגינה על ישראל, דרק לישראל ניתנה התורה, כן היא דעת מהרש"ל.

עוד כתב החכ"צ וז"ל: לטעמיה דמהרש"ל תיקשי לנפשיה הא איהו גופי' ס"ל דאפשר דהנהו דרשות דואכלת את כל העמים בזמן שהם מסורים בידך וכן וחישוב עם קונהו שלא ימשכנו ויצא, דרשות גמורות ניהו, וכן הוא האמת לדעתו, ותקשי למהרש"ל והאיך נצטוינו במצות עשה שלא לגזול דמה לי מ"ע או ל"ת דכשם שהאזהרות והמניעות שבתורה אינן אלא לישראל ולא לאומות כך החיובים והעשין אינן אלא לנו כי כן לא מצינו המצוות בבני נח אלא אזהרות ומניעות, עכ"ל. ונראה דדעת המהרש"ל הוא כן דכל התורה בין מ"ע ובין מצוות ל"ת לישראל נאמרה, רק במקום שנאמר בפירוש להטיב עם העכו"ם, אז שאני משום דמפורש כן ואין לנו לדרוש טעמא דקרא למה אמרה התורה כן, רק במקום שנזכר סתמא אמרינן דרק לישראל נאמר ולא לעכו"ם.

עוד כתב החכ"צ לדחות את דברי המהרש"ל וז"ל: וכבר מצינו שני לאוין מפורשין בנכרים לא תתעמר בה, ומכור לא

את האחרונים, הרי דמותר לעשות איסור כדי שמזה יבוא מצוה. [ועי' בתוס' שבת ד. ובעירובין לב: דבמקום שפשע לא אמרינן חטא בשביל שיזכה חבריך]. עכ"פ יש לעיין בהא דראיתי מאז בשאגת אריה סי' פ"א להעיר על דברי התוס' בפסחים [בט.] דכ' דמותר להשהות חמץ ע"מ לבערו ואינו עובר עליו, והקשה דא"כ יהיה מותר לגזול כדי לקיים מצות השבה, עיי"ש. והנה מצד הסברא אין דמיון בין הנושאים, דבגניבה שגורם צער לחבירו פשיטא דאין לעשות כן. ויותר מזה מצינו שאין להציל את עצמו בממון חבירו והארכתיו בזה במק"א, א"כ קל וחומר בזה ליטול נשמתו של חבירו, דהגזול מחבירו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו כדאיתא ב"ק [ק"ט.] ולא דמי למשהה חמץ. וזה ברור בעיני.

גם יש לומר בכעין זה במחלוקת הידועה במצוה הבאה בעבירה, אי עבד לה אי קיים המצוה דפליגי בזה הראשונים, עי' תוס' בסוכה [ט.] ודף [ל.], והדברים עתיקים. אך שם הוא בדיעבד, אבל לעבור עתה על דעת שיקיים לאחר זמן, הא כלל הוא בדינו דחיישינן לשמא ימות [גיטין כ"ח] ולמה לא ניהוש לזה, ואפשר דאז כשימות יהיה אנוס, מ"מ איך עושים האנוס לכתחילה וצ"ע.

• בענין פלוגתא מהרש"ל וחכם צבי בנדון גזלת עכו"ם

נחזור אל הראשונות. כעת בא לידי הספר שו"ת חכם צבי וראיתי שם בסי' כ"ו דחולק עם המהרש"ל בחקירתו הנ"ל, וז"ל שם: ראיתי מש"כ וכו' על קושית מהרש"ל על הרמב"ם דס"ל דגזילת הנכרי אסורה בלאו כמו של ישראל, ודבר תימה הוא בעיני כי התורה בכללה ובפרטה לישראל ניתנה, עכ"ל המהרש"ל. וכתב עליו החכ"צ: דברי המהרש"ל תמוהין מאוד דמה ענין דהתורה לישראל ניתנה ולא לנכרים ומה זו קושיא על הרמב"ם אטו משום לתא דידהו הוא, וכי הרמב"ם סובר שהנכרי נצטוה שלא יניח לישראל לגזול או לגנוב ממנו והלוא אנחנו נצטוינו שלא לעשות מעשים מכוערים ולא יהא אלא כגונב ע"מ למיקט או ע"מ לשלם תשלומי כפל אף שאינו מתכוין לגנוב, עכ"ל. הנה יש להבין סברת פלוגתתם, דמהרש"ל סובר דאנו מצווים שלא לעשות עול לישראל להפסידו אבל לעכו"ם אין אנו מצווים שלא נעשה לו הפסד, והתורה

זה השכינה נמנעת בחדר משכנו, על כן הנטער ללא היה לו אפשרות לקיים שניהם, דאם היה מתפלל צדיה הכנסת תפילתו נשמעת שם היה מנטער שעוז מקום השכינה דנמנעת סמוך למיטתו, וכן להיפך כשהיה מתפלל סמוך למיטתו דהשכינה שורה שם הנטער ללא התפלל עם הציור. אבל צריך להבין דלפי מה דאיתא בגמ' כאן דהמיטה צריכה להיות צין צפון לדרום [ע' ברש"י ותוס' פירושם] ולא צין מזרח למערב דשם השכינה שורה, לפ"ז מה היה סיבת נטעו הרי ממילא היה רחוק מהשכינה.

ולפי מה שהביא בתפלה למשה [ע"ג ט"ז] מזו"ח דנעשה שאלו יסן הוא לומד תורה ונשמחו מתקשרת עם עולמות עליונים, נחא. גם לפי דעת החסידים כאן ד"ה כל,

אבא בנימין אומר על שני דברים הייתי מצטער כל ימי על תפילתי שתהא לפני מיטתי ועל מיטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום.

המפרשים חקרו לדעת מה היתה סיבת נטעו, ועיין צל"ח כאן ד"ה לא חימא. ועוד קשה דהא לקמן [דף י.] מביא אבא בנימין אומר אין תפילתו של אדם נשמעת אלא צדיה הכנסת, ולפ"ז למה לא התפלל צדיה הכנסת, (ולפי מה שהבאתי לקמן [בחי' לדף לא] דדוקא אדם פשוט אין תפילתו נשמעת אלא צדיה הכנסת משא"כ איש המורס מעם שיש לו מקום צדיחו שלומד שם יתפלל במקום שלומד, לכן מדגיש כאן הגמ' "אדם" דייקא). ונראה לי דהא מתורגמת צריך חזרתה, כיון דקוצר דאין התפילה נשמעת אלא צדיה הכנסת ולעומת

סופרי שמעון

להכשיל את הנכרי, דעת התשב"ץ בח"ג סי' רצ"ד דאסור לישראל להכשיל את הנכרי בדבר האסור לו וכן לסייעם בדבר שאסור להם, וחייב להפרישם. ובגליוני הש"ס למס' ע"ז [נח:] העיר מנין שיש חוב לישראל להפריש את הנכרים מדבר האסור להם, עיי"ש, ולפי האמור זה תלוי בהא דקמן, אם הלאו דגניבה היא אזהרה שלא נעשה עול גם לנכרי שוב מסתבר דחובתינו לעזרם ולהצילם מנזק. אך אין זה מוכרח, דיש לחלק בין לעשות מעשה בפועל לבין להיות שב ואל תעשה. וי"ל באופן אחר, דיהא תלוי אם הלאו דלפני עור לא תתן מכשול הכונה היא שלא יהיה חברו נכשל, ממילא יש לחלק בין ישראל לעכו"ם, אבל אם נפרש שמעשה ההכשלה אסרה תורה, שוב אין נפק"מ מי נכשל בזה דהא המעשה בעצמה היא מכוערת ונזהרו בני ישראל שלא נעשה מעשה זה.

והנה הריטב"א ב"מ ס"א חקק למצוא מדוע ליכא בריבית המ"ע להשיב הריבית, ואם נאמר דאיסור גניבה היא לעשות הפסד לנגב, הרי בריבית האיסור הוא אפילו אם יש ללוה ריוח ואין לו הפסד, עיי' ט"ז סי' ק"ס סק"א ושאלת יעבץ ח"א סי' קמ"ח, ממילא אין בזה המצוה להשיב. שוב מצאתי בספר שו"ת בן פורת ח"ב להגאון האמתי ר"י ענגל ז"ל [בסי' ג' או' ג'] שחקר החקירה דקמן מהו איסור גניבה אם מטעם הפסד או מטעם מדה מגונה, ולא הביא כל הנ"ל לפשוט ספק זה.

תמכרנה בכסף, וכשצריך על ערי הנכרים נצטוינו להניח רוח אחת מבלי מצור לכל מי שירצה להמלט על נפשו כמש"כ הרמב"ם בפ"י מהל' מלכים הל"ז, וכן כי תקרב על עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום, עכ"ל. הנה גם מכאן לא יקשה למהרש"ל ואדרבה אפשר מזה לחזק דעת המהרש"ל, דלשיטת החכ"צ דעכו"ם וישראל שוים הם שלא נעשה עול ונזק לעכו"ם כמו לישראל, אינו מובן למה הצריכה להזהיר לנו ע"ז, הרי כבר הוזהרנו שלא נעשה עול, וממילא ידעין דה"ה לעכו"ם לא נעשה עול (והחכ"צ עצמו הרי הקשה על המהרש"ל דל"ל הקרא דרעך למעוטי עכו"ם דשרי גזל עכו"ם והא ממילא נדע). אלא ודאי כדברי המהרש"ל דאין מחובתנו לדאוג להיטיב עם הנכרים, ולא דלא תגנובו נאמר להיות נזהרים שלא לגנוב ולגזול את ישראל לבד, רק במקום שנאמר בפירוש להיטיב עם העכו"ם אז אנו מצווים ע"ז אבל לא במקום שנאמר סתמא כמוש"כ.

• לרמב"ם — לאו דגנבה משום מדה רעה, וממילא גם לעכו"ם אסור לגנוב

אך נקטינן כדעת הרמב"ם הנ"ל דהלאו דלא תגנובו בא להזהיר אותנו שלא נרגיל את עצמינו במדה רעה ומכוערת אז בודאי שלא נעשה כן גם לנכרים. ולא מטעם טובת העכו"ם רק לטובתינו, כעובדא שהובא לעיל במאמר זה בשם התנא דב"א. ומצינו דדנו אם יש איסור לישראל

מקום ששכב דקדק שלא יישן רק צין נפון לדרום, וזה גרם לו נער.

עוד אפשר לפרש לפי מה דאמרו חז"ל צנצא צתרא [כח:] הרואה שיחכים ידרים ושיעשיר ילפין, נמצא דהמתפלל צריך להדרים ולהלפין, והיה אצא צנימין מתפלל סמוך למיטתו (לפי הסוברים סמוך למיטתו ממש), והוא דקדק היטב ע"ז והטער שמהא מיטתו צין נפון לדרום שיהי צידו לפנות את גופו לשני נדדים אלו.

גמ' שם, אלא אימא סמוך למטתי.

פרש"י כל ימי נזירותי שלא לעשות מלאכה ושלא לעסוק בתורה כשעמדתי ממיטתי עד שאקרא קריאת שמע ואתפלל, עכ"ל. והתוס' צ"ה אלא, כ' דלא ידע מנא ליה דאסור ללמוד קודם תפלה. ונראה דרש"י ו"ל למד דלשון סמוך פירושו צלי הפסק כל שהוא הן בשכיבה והן בקימה, דהא כתבו התוס' לעיל [ב.] דרש"י ס"ל כר' יהושע צ"ל וריצ"ל יליף דתפילות צאמצע תקנוס מבשכך וצקומך מה קימה סמוך למיטתו אף שכיבה סמוך לקר"ש, ע"י דף [ד:] מעתה על כרחך סמוך היינו סמוך ממש שלא יהיה שום הפסק צין קימה שלו לקר"ש, דאל"ה אין ראיה דשכיבה קר"ש סמוך למיטה היינו אחר התפילה, דהא אפשר דכמו צבוקר מותר ללמוד קודם קר"ש כן מותר גם בשכיבה, והתפילה תהיה אחר הקריאת שמע ויהיה נחשד סמוך לשכיבה, אלא ודאי דגם בקימה הוא סמוך ממש צלי שום הפסק ממילא אנו יודעים דצליה נמי כן הוא, וצבוקר הקר"ש צריכה להיות סמוך ממש ואסור אפילו ללמוד תורה קודם*.

דמפרש דדוקא כשישן עם אשתו לא יישן צין מזרח למערב משא"כ כשישן לצד מותר אפי' צין מזרח למערב מקום שהשכינה שורה, ג"כ ניחא. ומה שאמר מיטתו דמשמע דצכל פעם אסור, אפשר לפרש דתשמיש עם אשתו ג"כ נקראת מיטה ע"ש התשמיש שהיא צמיטה. ומנאמי ראיה לזה [ברש"י] צצראשית ל"ה כ"צ על הפסוק ויהיו צני יעקב כתב שם רש"י מתחיל לענין ראשון משגולד צנימין נשלמה המיטה. וכן ראיתי בשאלת יעב"ץ [ח"א סי' מ"ז] צשם הזוהר דאצא צנימין צאמרו מיטתי התכוון לאשתו דהתשמיש תהיה צין נפון לדרום. אצל לפי דעת הרמב"ם פרק ו' מהלכות צית הצחירה [ה"ט] דסובר דאפי' אין אשתו עמו צריך להיות מיטתו צין נפון לדרום דוקא, א"כ מה היה סיבת נערו. וכן ראיתי בדרישה [או"ח סי' ג'] דמציא דלפי התוס' מוצן סיבת נערו של אצא צנימין, אצל לפי דעת הרמב"ם אינו מוצן.

והנה לעיל הצאתי דהשכינה שוכן במקום ששוכב ולקמן [דף ס"א:] איתא בגמ' אל יפנה צין מזרח למערב שלא להקל ראש נגד השכינה, וגם מהרמב"ם הנ"ל שכתב סתם שלא יישן צין מזרח למערב משמע דחד טעמא הוא. א"כ שפיר מוצן סיבת נערו של אצא צנימין, דהוא היה נזהר צוה אפי' כשישן לצדו, והרמב"ם פסק כמותו ומדגיש שם אסור לאדם לעולם ואל יקל ראשו וכו', וכן מדגיש אצא צנימין בגמ' כאן "כל ימי", דלפי הנראה רצה להדגיש דלאו דווקא צלילה כשהוא עם אשתו אסור אלא אפי' צלי אשה וציוס ג"כ לא היה ישן צין מזרח למערב, ועל זה היה מטער שצכל יוס וצכל

סופרי שמעון

* דיון בענין גדר "סמוך"

* בענין סמוך אי פירושו סמוך ממש, ונפק"מ להלכה בכמה ענינים כדלקמן, ועי' ביראים סי' קצ"ב לענין חפיפה שצריכה להיות סמוך לטבילה דשיעורו ג' שעות. הנה ראיתי מאז בס' דרכי שלום מהגאון האדיר מהרש"ם מברעזאן שחקר בזה מתי מקרי סמוך, ויצא באיזה מקומות. ונראה אנו, עי' ביצה [ל:] מאי סמוך וכו', ובר"ש טהרות פ"ט סוף מ"ד, ושבת [מה:] ברש"י ובתוד"ה לא, ובתוס' פסחים [צט:] בענין סמוך למנחה. ועי' רמב"ם פ"ו מהל' תפילה

הל"ד וה', ועי' ט"ז אור"ח סי' תרכ"ג סק"א, וב"י אור"ח סי' רל"ב בשם הר"ן. ועי' בסוטה [כו:] אין אשה מתעברת אלא סמוך וכו', וכתב רש"י דלאחר גמי מקרי סמוך, ובבכורות [ס:] כ' רש"י דסמוך היינו סמוך ממש, עיי"ש, ע"כ שיש לחלק בין הנושאים, במשכנות יעקב אה"ע סי' כ"ד, וכן בשו"ת בית דוד ח"א סי' קי"א מהו סמוך, ועי' בית דוד שם הביא בשם תשובת הב"ח לענין עגונה בכמה הוי סמוך, וכן עי' במגילה [ט:] בשילה אוכלין קדשים קלים בכל הרואה וכו', ר"ל דכל הרואה שייך לשילה וחשיב סמוך, ועי'

ועי' לקמן [ט:] דיסמוך גאולה לתפילה, וכ' צרצנו יונה ד"ה תניא דאפילו בשחיקה לא יפסיק רק יסמוך ממש. ועי' צירושלמי כאן ר' שמואל בר נחמני כד הוא נחית לעיצורה הו' מקבל גצי ר' יעקב גרוסה והו' ר' זעירא מטמר צני קופיא, (פי' היה מטמין עצמו בין הקופות שלא ירגישו צו והי' רונה לשמוע מנהגו בקר"ש, פני משה), משמענא איך הו' קרא וחזר וקרא עד דהו' שקע מיניה גו שינחיה (פי' ולא היה אומר פסוקים ודברים אחרים אחר קר"ש, פנ"מ). ועוד איתא שם ר' יסא מפקד לחצריא אין צעיתון מתעסקא צאורייתא אהון קריין שמע קודם חלות ומתעסקין מילתיה אמרה וכו', וכתב הפני משה דדעתו דאין צריך לקרוא קר"ש סמוך ממש, עיי"ש. ועי' רמב"ם פ"ו מהל' תפילה הל"ז ומג"א סי' רל"ט סק"ב-וע"ע בצעונות [ט:] דריצ"ל היה קורא פסוקים אחרי שקרא קר"ש, א"כ לא הו' סמוך ממש ממילא, גם בצוקר כן. ואפשר לומר עוד צאופן אחר להסביר דברי רש"י, דאיתא [ב"מ קז:] י"ג דברים נאמרו צפת שחרית מלל מן החמה וכו' ומחכימת פתי וזכה דין

ללמוד תורה וללמדה וכו', א"כ צריך לאכול קודם שלומד [ועי' בחוס' לקמן לז: ד"ה אמר], וצריך להתפלל קודם שאוכל דהרי כתיב לא תאכלו על הדם [בדלקמן י:] א"כ צריך לקרוא קר"ש לסמוך גאולה לתפילה. מעתה מובן דלא ילמוד תורה תחילה רק אח"כ, כדי שישגי היטב מה שלומד דיאכל קצת לחם ולפני אכילה צריך להתפלל ויקרא שמע, (עי' לקמן [לז:] צתוד"ה תוריתא דר"ד ממין היה רגיל ללבו פירורין צמים צלילה וכו' שיחזק ראשו ויכול להגיד ההלכה), ע"כ אסור ללמוד, (לעיל הצאתי דמי שיכול להשיג יותר ממה שמשיג צלימודו ואינו עושה כן הרי"ז בכלל ציטול תורה).

עוד אפשר לומר דהנה הצ"ח לקמן [כא:] מצדד לומר דברכות התורה הן תפילה ויוצאין בהם מצות תפילה, א"כ כשלומד צריך לומר צרכה התורה, ממילא יהיה תפילה לפני קר"ש. ורש"י לא ס"ל כריצ"ל דתפילה קודם קר"ש ודלא כמו שנקטו החוס' בדעת רש"י לעיל צריש מכילתין (וצ"ל לפי"ז דפסוקי דזמרה אינו צגדר תפילה) ועי' צירושלמי ר"ה פ"ד הל"ח הקשיבה רינתי זו רינון תורה והאזינה תפילתי זו תפילה, א"כ תורה

סופרי שמעון

בהגהות חשק שלמה בזבחים ל"ג ע"א, ובנדה [סח:] משמע דסמוך ותיכף היינו הך.

• גדר "אצל"

כמו כן יש לברר עד היכן מיקרי "אצל". נפסק להלכה בשו"ע יור"ד שס"ג ס"א דמותר לפנות המת כדי לקברו אצל אבותיו, וא"כ יש לידע מהו הגדר אצל. והנה בנדירים [ה:] איתא האומר מרוחקני ממך אסור לעמוד בד' אמותיו, ועי' בשו"ע יור"ד ר"ו ס"א. והרמב"ם בפ"ו מהל' עכו"ם הל"ט כ' וז"ל: הנוטע אילן אצל מזבח או בכל העזרה וכו' הרי"ז לוקה שנאמר לא תטע לך אשירה כל עץ אצל מזבח וכו' עכ"ל, משמע דכל העזרה בכלל זה שנאמר אצל מזבח ועובר בל"ת, וכן במס' תמיד [כח:] אמר ר' אליעזר בן יעקב מנין שאין עושין אכסדרא בעזרה שנאמר לא תטע לך וכו' אצל מזבח, וכן מצינו בזבחים [ס:] כתיב ואכלוה מצות אצל המזבח, וכי אצל המזבח אכלוה, ופרש"י והלוא כל העזרה כשרה, משמע דאצל פי' סמוך ממש

ברמ"א אור"ח סי' תרנ"ב, ובספר מתורתן של ראשונים, ובגיטין [ד:] מאי מקרי סמוך לא"י ובנדה [סג:] דמופלג יום אחד לא הו' סמוך. ועי' בגיליוני הש"ס מכות [י:], ועי' בט"ז אור"ח סי' רל"ה סק"ג דכתב דאפשר לפרש דסמוך הוא אפילו אחר חצי שעה, אם לא שכתוב סמוך קצת אז פי' יותר מחצי שעה. ועי' רש"י שבת [ט:] ד"ה מנחה גדולה דמשמע דחצי שעה מיקרי סמוך, והט"ז הנ"ל מביא בשם רבנו יונה נמי דסמוך היינו חצ"ש וכן הט"ז בסי' תע"א סק"א. ועוד בב"מ [קז:] א"ל ר' יהודה לרבין אחי לא תזבן ארעא דסמיכתא למתא וכו', וכתב בעיון יעקב סמיכה משמע סמוך ונראה עמו, עיי"ש.

• גדר "תיכף"

ואגב, פירושו של "תיכף" אינו תיכף ממש. עי' מג"א וט"ז-בסי' קפ"א, במג"א סק"ה בשם הב"י שכ' בשם הרשב"א דתיכף לנט"י ברכה לאו דוקא תיכף. ועי' בכרתי ופלתי סי' י"ט סק"ב דדן מתי מקרי תיכף, וכן האריך

שעל ידי הנקבה שחולד הוא יקיים מצות פו"ר מ"מ
אינו מצרך, וכן ראיתי צמחנה צרורה סי' רכ"ג סק"צ
דעל צת אינו מצרך וע"ג דמקיים ע"י מצות פו"ר דכן
הוא דעת הפוסקים עיי"ש.

אמנם תמה אני למה לא יצרך כשיש לו שמחה. יחד
עם קיום המצוה דפו"ר, וכי אפשר לעולם צלי
נקבות, ומה גם לדעת הט"ז באור"ח מקע"ד סק"צ
דכשאין לו צת וע"פ שיש לו צנים מיקרי חשוי צנים,
עיי"ש בארוכה, ועי' צ"צ [קמא]. אמר רב חסדא לדידי
צנתן עדיפן (הנה מה שאמר עדיפן מוצן עפמ"ש
המוס' לקמן [ג]. צד"ה אלא להלשון עדיפי יכול להיות
שהם שוים, ועי' צרשצ"ס שמשמע לי' עדיפן ממש
והוקשה לו למה עדיפן). ואיחא צצצת [כג:] מאן
דמוקיר רצנן הוי ליה חתנוותא רצנן וכו' הרי דזכות
לאדם שיהיה לו צנות ואז יהיו לו חתנים רצנן, ודומק
לומר דזהו דוקא אם יש לו כצר צנות, אבל מלכתחילה

הוי לפני תפילה. אמנם דעת הצנלי לקמן [לא.] לשמוע
אל הרינה ואל התפילה דרשו רינה זו תפילה, ותפילה
זו בקשה. וראיתי צד"ק תהילים ז"א א': אמרו צד"ק
וכו' לכו נרננה כנגד שצט יששכר שהיה עוסק צרינונה
של תורה, א"כ רינון הוא תורה, נמצא לכאורה דקודם
צריך אדם ללמוד תורה לפני התפילה.

תוס' ד"ה והאמר ריו"ח וכו', דהא מסיק
דהיכא דלא הוי ליה בנים כלל לא הוי יסורים
של אהבה וכו' ואי משום בנות ר' יוחנן נמי
הוי לי' בנות וכו'.

הנה משמע כשאין לו צנים רק צנות נחשצ כאין לו צנים
כלל, (ולמאי נפק"מ עי' לקמן) וכן לקמן [נט:] ילדה
אשתו וכו' מצרך הטוב והמטיב, משמע דצרכה זו אינו
מצרך רק על זכרים, וע"ג דיש לו כצר צנים זכרים
ומשחוקק לצת מ"מ אינו מצרך הטוב והמטיב. גם

הערה

סופרי שמעון

אפשר לקברו אצל אבותיו ממש רק בשורה אחת, ודן אם
גם זה מיקרי אצל, והזכיר מאיזה מקומות שהזכרתי עד
כמה מקרי אצל, ובאמת יש לחלק כנ"ל בין מקום מקורה
לאינה מקורה. ועי' במחצית השקל סי' ד' סק"א שדן בדברי
המרדכי דכל החדר נידון כד' אמות, וכן בשו"ע אור"ח רע"ג
ס"א אין קידוש אלא במקום סעודה ובבית אחד אפילו הוא
טרקלין גדול מהני דכד' אמות חשיב ליה.

אך אין זה כלל מוחלט דהנה קיי"ל דאסור לישב בתוך
ד' אמות של המתפלל, עי' לקמן [לא:], ואם מתרחק מותר
ואפי' הוא בבית אחד ולא אמרינן דחשיב כתוך ד' אמות,
ובגוף השאלה שבשו"ת הנ"ל, כבר דן בשבות יעקב ח"ב
סי' צ"ו. ועי' עוד באבן עזרא [ויקרא א' ט"ז] והשליך אותה
אצל המזבח פי' מחוץ למזבח, ובתרגום ירושלמי פי' סמוך
למזבח, ועיי"ש בתרגום אונקלוס ויונתן בן עוזיאל, וע"ע
בשפתי חכמים שם. ועי' במג"א שכ"ו סק"ו שכתב לפרש
מש"כ המחבר אצל האש היינו סמוך. וכן ברמב"ן [בראשית
מ"א ג'] פי' ותעמודנה אצל, בצדן וקרוב להם ממש, הגם
דלשון תורה לחוד וכו' מ"מ התוס' ביכמות [עא.] בד"ה
והני כתבו דאם הלשון ידוע ילפינן זה מזה עיי"ש.

ומסתברא דכל הבית נחשב כאצל המזבח דהא כל הבית
חשיב כד' אמות, ועי' בשו"ת רדב"ז סי' תשל"א דכ'
דכל מה שנמצא בבית נידון כמוקף, וע"ע באור"ח סי' צ'
סעי' י"ט.

וראיתי בערוך השלחן אור"ח סי' נ"ה סי"ז הביא ראה
דבעינן עשרה מקובצין בחדר אחד שיצטרפו לדבר שבקדושה,
דאל"כ הא לעולם יש עשרה בעיר וכו', עיי"ש. ויש לדון
על דבריו דמסתבר דיש לחלק בין בית אחד שהוא מקורה
שמצרך שני חדרים לאחד, לבין אנשים שנמצאים בחוץ
נפרדים זה מזה דאין שום צירוף ביניהם דפשיטא דלא דמי
לאילו שנמצאים תחת גג אחד, (ואפילו אם נאמר דכונת
הערהו"ש הוא לצרך האנשים הנמצאים בבתיים אחרים ולא
הנמצאים מחוץ לבית ג"כ יש לחלק כאמור) ואם רואים זה
את זה למה לא יצטרפו אפילו בשני חדרים.

• פינוי מת לקוברו אצל אבותיו — מה נקרא
"אצל"

שוב בא לפני שו"ת מחזה אברהם יור"ד סי' מ' שנשאל
אם מותר לפנות מת מקברו כדי לקוברו אצל אבותיו ואי

בכל אופן לא טוב לאדם שיהיו לו צנות, ועי' צמד"ר פ' תולדות [פ' ס"ו]: מטל השמים זה המן וכו' ורוב דגן אלו הצחורים ותירוש אלו הצחולות וכו', הרי דצרכה היא לאדם שיהיו לו צנות. ואיתא צפרקי דר"א סו"פ י"ז כשצנה שלמה המלך הצית המקדש צנה שני שערים הללו והנכנס בשער חתנים היו יודעים שהוא חתן והיו אומרים לו, השוכן בצית זה ישמחך צבנים וצבנות, וכן איתא במס' מעשר שני [פ"ה מ"ג] וצרך את עמך את ישראל צבנים וצבנות. ועי' צחוס' סנהדרין [כב]. צד"ה ארבעים וז"ל: ומ"מ מועיל התפילה צחוך מ' ימים להופכו לזכר או לנקיבה, וצ"צ קמ"א דקאמר צת תחילה סימן יפה לצבים, פי' המהרש"א דצרכה היא צבית אס צת נולדה תחילה עי"ש.

מבל זה אני תמה על הפוסקים הנ"ל שמציא המשנ"צ דלא יצרך כשנולדה לו צת, ואפילו אס מתאזה לצת, וע"ע צספרי פ' ראה פירקא י"ז ושמתחם לפני ה' וכו' אתם צנים וצנתיכם וגו', הצצי צצי קודם ע"כ הרי משמע דגם על צנות הזכיר צציצות. וצשו"ת הרדצ"ו ח"א סי' קכ"ו איתא הנשבע לאשתו שלא ישא אשה אחרת, אס היא תלד לו, וילדה לו רק צנים, או רק צנות, ומסתפק אי הוי כילדה לו ואסור לו לישא אחרת עי"ש, ועי' צשו"ע אה"ע סי' קי"ח סעט"ו. עכ"פ אינם מחלקים צין צנים לצנות דהיינו דאס יש לו רק זכרים לצד נידון כלא ילדה לו ומותר לו ליקח אחרת, כן היא מסקנת הרדצ"ו. וכמו כן איתא צשו"ת הריצ"ש סי' ט"ו דמי שיש לו אשה זקינה שילדה לו כמה זכרים ללא נקבות, ועכשיו אינה ראויה ללדת כופין אותו לגרשה, והוצאו דצריהם צחלקת מחוקק סי' א' סק"ה וצבית שמואל סק"ו עי"ש.

אמנם מצינו גם לאידך גיסא צנדה [לא]: כיון שצא זכר לעולם צא שלום בעולם וכו' נקצה אין עמה כלום, וסוטה שנמצאת טהורה שכרה שאס ילדה נקיבות תלד זכרים ולא להיפך עי' סוטה [כו]. כע"ז איתא גם צמועד קטן [ט]. על הפסוק וילכו לאהליהם שמחים וטובי לב [מלכים א' ח] וטובי לב שכל אחד ואחד נתעברה אשתו צצן זכר, וצצנת [סו:] צרש"י ד"ה געגועין וכו' כתב וז"ל: ורפואה זו לא שייכא צנקצות שאין האב מחצצן כל כך. וצצועות [יח:] אמר ר' יוחנן כל המצדיל על היין צמוצ"ש הוין לו צנים זכרים וכו', וצירושלמי צ"צ

[פ"ט הל"ב]: תנו האומר וכו' ילדה זכר נוטל מאתיים ילדה נקצה נוטל מנה, ילדה זכר ונקצה אין לו אלא מנה אמר ר' מנא ציטלה צרת הנקצה שמחת זכר. וז"ל הספרי צפ' פנתם [פיסקא ב'] ותקרבנה צנות ללפחד וכו' אמרו לא כרחמי צצר ודס כרחמי המקום, צ"ו רחמיו על הזכרים יותר מן הנקבות, אצל מי שאמר והיה העולם אינו כן אלא על הזכרים ועל הנקבות. ועי' צ"צ [יט:] ריו"ח אמר נקצה צאה לעולם רציה צאה לעולם ר"ל אמר מריצה צא לעולם, ואיתא צמד"ר רצה [במדבר פ"ג ג'] כל זכר למה אמר כל זכר ואינו מזכיר כל נקצה מפני שכבודו של הקצ"ה עולה מן הזכרים, לכך אמר דוד הנה נחלת ה' צנים שכר פרי הצטון, הנה נחלת ה' צנים אלו הזכרים, שכר פרי הצטון אס צאו נקבות אמר הקצ"ה אף הן שכר [כן סיים במד' תנחומא שם]. ועי"ש צספר מקדש מעט על תהילים מזמור קכ"ז ס"ק י"ג קט"ז.

ובאמת פליגי צזה תנאי צצבא צתרא [יט:] ר' מאיר אומר וה' צרך את אצרהם ככל שלא היה לו צת ור' יהודה אומר שהי' לו צת, ועי' רש"י צראשית ל"ז ל"ה לענין יעקב צצינו והנה דעת ר"מ אינו מוצן האס זה צרכה שאין לו צת, ואפשר צצומן אצרהם צצינו קשה היה למצוא חתנים שיקבלו עליהם עול מלכות שמים, ע' רמב"ן צראשית כ"ד א'. אמנם עדיין קשה דהא אפילו צן נח מחויב צמלות פו"ר, עי' תוס' חגיגה [ב:] צד"ה לא, א"כ מה צרכה היא לאצרהם והא חסרה לו המצוה, ונראה דצ"ג מקיים מצות פו"ר גם צצן צלי צת, דכמו של ניתנה שיעורין לצ"ג ה"ג י"ל צזה, ומצינו כעין זה צמלות מילה שקיים מצות מילה צלי פריעה כדאיתא צצמות [עא:], כמו כן אין זר לומר צפו"ר.

ו' ע"א

גמ': אמר ר' יוסי ברבי חנינא זוכה לברכות הללו שנאמר לוא הקשבת למצותי וגו'. פרש"י צצצל מצותי אשר צויתי לגמול חסד, עכ"ל. וכתב המהרש"א שפי' רש"י דחוק, ונראה דכוונת המהרש"א דאין לנו שום הוכחה דקאי על גמילות חסד. ואפשר דהנה איתא צרש"י [בראשית כ"ו ה']: מצותי, צצרים שאלו לא נכתבו ראויין הם להצטוות כגון גול ושפיכות דמים, עכ"ל. א"כ גם גמילות חסדים הוי

אומרו שמצא גאולה לעולם [אבות פ"ו מ"ו], אבל אחד שעוסק בתורה, הרי אין תורתו תורת אמת ושקרא לא קאי [שבת קד.] דשקר אין לו רגלים ונאצד מן העולם ואינו מתקיים.

ולבאורה קשה דכאן אמרו שהשכינה עמו, והתם אמרינן "ולא עוד אלא שמטפשים וכו' שחוטאים". ונראה דהנה לקמן נאמר "תלמידי חכמים" בל' רבים, דלכאורה הי"ל לומר "תלמיד חכם שעוסק בתורה בד בבד", אלא נראה דשם מיירי בדאיכא הרבה תלמידי חכמים ביחד והי' אפשר להם ללמוד בחצרותא ואעפ"כ לומד כאו"א לעצמו, על זה אמרו מטפשים וחוטאים, אבל כאן מיירי במי שהוא באמת יחיד ואין לו עם מי ללמוד, עליו אמרו ששכינה עמו. וזה מ"ש שעליו נאמר בכל המקום — פי' אפי' במקום שא"א לך למצוא חבר ללימוד, אצוה אליך וברכתך. שלא תחשב חוטא וטפס כנ"ל. וכן אמרו באבות [פ"ג מ"ב] שהקב"ה קובע לו שכר, ר"ל אע"פ שלמוד כזה אינו קבוע וקיים מ"מ הקב"ה קובע לו שכר. וע' תוס' יו"ט שם שהעיר למה באחד אמרו בפירוש שהקב"ה קובע לו שכר ולמדו זה מהפסוק ועל שנים אמרינן כאן דנלמד מק"ו, ולהנ"ל מובן דכיון שהוא לצדו בלי חבר ללמוד ואעפ"כ מתאמץ ללמוד, כדאי הוא שהקב"ה יצרכו שלא תשתכח תורתו שלמד. ואפשר להוסיף דזהו "כי נטל עליו" — שכי' שם בחי' ט' כמה פירושים על זה, דהיינו שהקב"ה נוטל תורתו ומשמרה כדאמרו [לקמן לב:] על חסידים הראשונים שחורתן משתמרת. וזה אפשר גם להבין הגירסא שהציא בחי' ט' שם בשם דרך חיים "שאפילו אחד שיושב ושונה שמעלה עליו הכתוב כאלו קיים את התורה כולה", שאינו מובן למה כולי האי, ולהנ"ל ניחא.

ובדברינו אלו תתיישב גם תמיהת הרי"ף [על עין יעקב] על זה שהפסיק באמצע הענין עם דברי רב אשי, שהרי התחיל: מנין לעשרה וכו' מנין לשלשה, מנין לשנים, ולפני שאמר מנין לאחד הפסיק בדברי ר"א באמצע, והוא פלא. ולהנ"ל ניחא, שרוצה להסביר למה באמת מגיע שכר גדול כזה לאחד שעוסק בתורה לצדו, לכן הציא דברי רב אשי שאפי' חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשה וכו', ולדרכנו זה האחד שעוסק בתורה הוא ג"כ אנוס שאין לו חבר ללמוד. ואמר

ככל מצותי דרראי להנצטות ע"ז, ולעיל הצאתי דצמקום שנאמר מצוה הכונה לדקה, א"כ אין דוחק לפרש כמו שפרש"י דמצותי קאי על גמ"ח דהיא ג"כ נדקה.

אמנם מנינו דסתם מצוה נאמר על לימוד משניות כדאיחא לעיל [ה.]. א"כ אפשר לפרש הקרא הג"ל למצותי היינו למשנה, דהמשנה מציאה שלום לאדם דיש לזה רמז לקמן [לט:] שלמה משנתך, וזהו דקאמר הקרא לוא הקשבת למצותי והי' כנהר שלומך ודקתך כגלי הים והי' כחול זרעך ואצאאי מעיך וגו', ועי' לקמן [נ.]. דנהר הוא סימן לשלום, ומציא הגמ' פסוק הנני נוטה אליה כנהר שלום, וע"כ הרואה נהר בחלומו יצפה לשלום עי"ש. והיה גם מובן מה שלומדים משניות אחר הנפטר, שע"י הלימוד משניות אנו מציאים שלום לנשמת הנפטר, ואיחא בסוף מילתין [סד.] דלמא אומרים לך בשלום הרי דעיקר הצרכה הוא שלום. ולא תקשה דאנו מפרשים דלא כרש"י, דידוע באגדה אפשר לפר' אפילו שלא כדברי הגמ', עי' באוה"ח הקדוש צריש בראשית.

גמ' ומנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהשכינה עמו וכו' חד לא מכתבן מילי' בספר הזכרונות.

בהגהות ר' יעקב עמדין העיר דמה הנפק"מ אם נכתב או לא נכתב בספר הזכרונות. ונראה דהנה כתיב [שמות כ"ח י"ב] ושמת את שתי האצנים וגו' על שתי כתפיו לזכרון, וכתב רש"י שיהא רואה הקב"ה את השצטים כתובים לפניו ויזכור נדקתם. הרי לפנינו שיש ענין כזה שהדבר כתוב כציכול כבאדם שכותב דבר שרוצה לזכור תמיד שיהא לפניו, וזו הכוונה בספר הזכרונות.

ועוד אפשר לומר דצתרי מכתבן מילייהו, היינו שיתקיימו דצריהם לדור דור כדבר המתקיים. דהנה המהרש"א כתב כאן דצשנים מחוך משא ומתן שלהם דצ"ת יצאו צרוב על האמת, אבל באחד אפשר שיצוה לטעות בלימודו, עי"ש. ואיחא לקמן [סג:] ת"ח שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה עליהם כתוב חרצ אל הדדים וכו' אלא שמטפשים ולא עוד אלא שחוטאים, היינו שתורתם אינו תורת אמת, א"כ י"ל דצשנים שעוסקין בתורה, הרי תורתם תורת אמת, והאמת נשאר קיים שנכתב ע"י שחורתם מתפשט צין הת"ח ואומרים בשם